

Szabó Orsolya

„Csévi ember cséviül beszéljen, és akkor azt meg lehet érteni.”¹

Piliscsév – egy szlovák falu egykor és ma*

**'A Man From Csév Should Talk Like Those From Csév,
Than He Will Be Understood!'**

Piliscsév – A Slovakian Village Once and Today

Piliscsév is one of the settlements being in key-position of the Slovaks in the Pilis. Here the fluctuation in accepting identity, the changing of population, the collection of linguistic influences, and the work in Dorog–Esztergom–Budapest resulted in a grave assimilatory process. The preservation of traditions is assisted by usage customs, bilingualism, the effect of the institutionalised religious life and by the intention of the local governments to construct identity. But at the same time it also helps reform the cognitive elements in the evolution of the Hungarian common consciousness. One of its determining elements is the dialect; its complements are the re-learning of Slovakian culture, strengthening brotherly connections, and building ethno cultural bridges between generations. The preservation of the language, school education, communal cultural life and local publicity have the key-role in all this, as an intensifier of the identity-formula shaped by the local society.

Bevezetés

Az alapkérdés: „Mit jelent ma szlováknak lenni Magyarországon?”. Felmerül-e problémaként, konfliktushelyzetként az, hogy valaki szlováknak vallja magát, s ha igen, a kisebbségi lét mely területein? A másik felvethető kérdés, hogy a helyi közösségek szintjén együtt élő generációk, rokonsági csoportok, szerveződések hogyan élik meg szlovákságukat, milyen identitás-megtartó, „túlélési” stratégiáik vannak az asszimilációval szemben, az asszimilációs folyamat lelassítására? Milyen szerepe van ebben az anyanyelvnek, a vallásnak? Milyen szerepet tölt be az identitás megőrzésében, megtartásában a kisebbségi önkormányzat? Milyen a magyarországi szlovákság és ezen belül a helyi szlovákság viszonya az anyanyelvi kultúra kérdéséhez, milyen kapcsolatok fűzik az itt élőket Szlovákiához, az anyanemzethez, ez hogyan jelenik meg az egyén és a csoportok szintjén, és milyen az anyanemzet hozzáállása a magyarországi szlovák kisebbséghez? A fenti kérdésekre kerestem a választ egy pilisi, szlovákok lakta településen, Piliscséven.

* A tanulmány az OTKA T 037400 sz. Asszimiláció, nyelvhasználat, identitás: kettős identitás összehasonlító vizsgálata a magyarországi német, horvát, szerb, szlovén és szlovák kisebbség körében szinkrón és diakrón dimenzióban című kutatása keretében készült.

¹ In: Demeter-Zayzon Mária, 2002: 50. p.

A magyarországi szlovákok

A magyarországi szlovákság létszámát tekintve az ország harmadik legnagyobb nemzeti kisebbsége; a 2001. évi népszámlálási adatok szerint a szlovák nemzetiségűek száma 17 693 fő, azonban a szlovák önkormányzatok és szervezetek nagyságrendekkel nagyobb számról, számokról beszélnek, a „400 ezer elmagyarosodott szlováktól”² 70 ezerig terjed a skála.

A szlovákok Magyarország mai területére a törökök kiűzése után több nagyobb hullámban vándoroltak be. Letelepedésüket az indokolta, hogy az ország törökök alól felszabadult térségeinek jelentős része elnéptelenedett, és nagy volt a munkaerőhiány. Ennek pótlásában egyaránt részt vettek a túlnépesedett belföldi területek lakói, az északi megyékben élő szlovákok és magyarok, valamint a külföldről idevonzott telepesek.³

A magyarországi szlovák kisebbség – eltérően a határaink közvetlen közelében élő magyar kisebbségektől – nem alkot zárt tömböt, homogén közösséget és egységes nyelvterületet, hanem többnyire a megmaradás szempontjából hátrányos szétszórtságban, kisebb-nagyobb nyelvszigeteken szórványban él. A nemzetiségi szakirodalom a magyarországi szlovákokat mint gyenge nemzetiségi öntudattal rendelkezőket jellemzi.

Általában elmondható, hogy a magyarországi és ezen belül a pilisi szlovákok nem akarnak a szlovák államhoz tartozni, politikai, gazdasági téren visszautasítják az azonosulást és az elkötelezettséget. Legfeljebb csak kulturális téren (néptánc, folklór) tekintik anyanemzetüknek Szlovákiát. Fehér szerint „három tényező játszik szerepet a szlovák nemzetiségi identitásban: a tájhoz való tartozás; a magyar nemzethez való tartozás, hungarus tudat; és a szlovákokhoz való tartozás, és ezeknek az egymáshoz való viszonyával határozható meg a kulturális azonosság tudat típusai, erősségei, minőségei.”⁴

1946 februárjában megszületett a kétoldalú csehszlovák–magyar lakosságcsere egyezmény, melynek alapján a csehszlovák kormányzervek létrehozták a Csehszlovák Áttelepítési Bizottságot, amelynek márciustól Budapesten volt a székhelye. A lakosságcsere során 73 273 magyarországi szlovák települt át Szlovákiába. Ezzel a részleges áttelepüléssel szükségszerűen együtt járt az is, hogy visszafordíthatatlanul fellazultak és felbomlottak azok az etnikailag viszonylag zárt közösségek, amelyeknek a magyarországi szlovákság nemzeti nyelvének, szokásainak, kultúrájának megtartását köszönhetette.⁵

Hrivnák Mihály egy, a magyarországi szlovákság helyzetével foglalkozó konferencián így fogalmazott a lakosságcserevel és a szlovákok asszimilációjával kapcsolatban: „Éppen ötven éve annak, hogy a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény alapján megkezdődött a konkrét lakosság kicserélése. Ez a visszasságoktól sem mentes akció mindkét oldalon máig be nem gyógyuló, érzékeny sebeket okozott az emberek lelkében és gondolkodásában. (...) A hazai szlovákság szintén több tízezres, ígéretekkel megtévesztett tömege hagyta el kétszáz éve ősei által választott szülőföldjét. Ezek az események kompakt szlovák települések felborulását okozták. A korábbi többségben lévő nemzetiség számos településen kisebbségbe szorult. A szlovákság aktív szervező és vezető rétegét elvesztette.

1945 után a magyarországi szlovákság többségét alkotó frissen földhöz juttatott mezőgazdasági munkások a tulajdonlást alig élvezve a kollektivizálás áldozatai lettek. Így a még megmaradt tanyai gazdálkodásból élők jelentős része is a korabeli szocialista iparo-

² Fuhl Imre.

³ Gyivicsán Anna – Krupa András: *A magyarországi szlovákok*. Budapest, 1997. 4. p.

⁴ Fehér László, 1996.

⁵ Gyivicsán Anna, 1997: 103. p.

sítás nagy építkezésein kötött ki, ami szintén hozzájárult a szlovákság nemzetiségi, etnikai dezorganizáltságához. A korábban civil szerveződésekhez szokott, azokban aktivizálódó szlovákság mozgásteré, önszerveződésének lehetőségei a többi magyarországi nemzetiségi csoporthoz hasonlóan nagymértékben beszűkültek. A társadalmi létből fakadó sorozatos egyéni és kollektív kudarcélmények hatására a hazai szlovákság nemzetiségét tekintve visszahúzódóbb, túlzottan alkalmazkodó, ezáltal az asszimilációnak kevésbé ellenállóbb lett.⁶

Piliscsév lakosai közül a Komárom-Esztergom Megyei Levéltár adatai szerint „92 nevet vettek fel a sváb kitelepítési listára, ez azonban nem jelenti azt, hogy mindannyian bekerültek volna a vagonokba. A Csehszlovákiába történő áttelepítésre itt is komoly agitáció folyt, azonban itt sincs pontos adat, a kilencedik jegyzék 240 tulajdonost és összesen 124 katasztrális hold 327 négyszögöl földet tartalmaz.”⁷ (A Központi Statisztikai Hivatal 1941-ben 2234, 1949-ben pedig 1923 lelket számolt össze Cséven.) 2003-ban a települési önkormányzat úgynevezett *Hazaváró ünnepet* rendezett, amire a kitelepülteket várták vissza, ám csak egyetlen idős asszony jött vissza. A helybéliek elbeszélése szerint kevesen települtek ki, és 4-5 család még a '60-as években visszatelepült.

Piliscsév a történelemben

Piliscsév⁸ a Pilis hegység lábánál fekszik, Komárom-Esztergom megyében, Budapesttől kb. 30 km-re. Csombor Erzsébet településtörténeti kutatásaiból⁹ kiderül, hogy a középkori magyar falu első okleveles említése 1262-ből való, *Chw, Cheu* írásformában, és a mai Csévtől 6 km-re nyugatra, Csolnok, Sáp, Dág és Csaba közt terült el. Legrégibb ismert birtokosa (1274) Csév László, a Róger fia, aki itteni birtokát Godin esztergomi polgárnak zálogosította el, Godin utódai pedig 1328-ban a Margit-szigeti apácáknak adták el.

A török megszállás alatt a falu elnéptelenedett. A Komárom-Esztergom Megyei Településtörténeti Kalauz szerint az esztergomi káptalan 1699–1711 között szlovákokat telepített ide Felső-Magyarország különböző részeiből. Lakossága ekkor 6 magyar, 16 szlovák nyelvű jobbágyból és 1 nemesből állt. 1880-ból való felmérés szerint a falu lakosságának már 90,96%-a szlováknak vallotta magát,¹⁰ a lakosság száma összesen 1152 fő volt. 1886. évi XXII. sz. községi törvény alapján Csév nagyközségi besorolást kapott. Vallási megoszlását tekintve 1890-ben 1301 római katolikus és 41 zsidó élt a faluban. 1910-ben a Statisztikai Hivatal szerint a falu lakossága 1682, ezzel ellentétes adatot közöl a Révai Lexikon, mely szerint Csévet „1773 tót és magyar lakta.” 1937-ben 2680 fő élt a faluban, ebből 1380 férfi és 1300 nő, magyar anyanyelvű 1200, szlovák 1480, vallásukat tekintve mindannyian római katolikusok. A település lakói földműveléssel, faszén- és mészégetéssel foglalkoztak.

⁶ Hrivnák Mihály: *A magyarországi szlovákok helyzete és az ebből adódó célok és feladatok* (1996.)

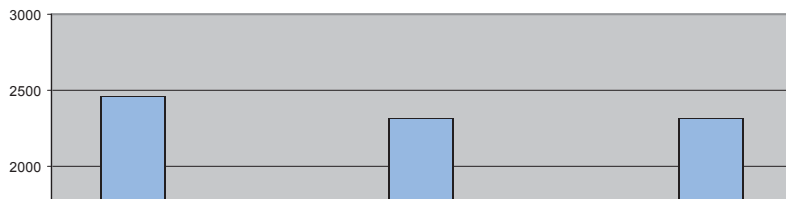
⁷ Csombor Erzsébet, 2002: 25. p.

⁸ 1954-ben változott a település neve Csévről Piliscsévre.

⁹ Csombor Erzsébet: Piliscsév története. In: *300 év a Pilisben. Tanulmányok Piliscsév múltjából és jelenéből*. Piliscsév, 2002. 15. p.

¹⁰ Alexander Mihalovič: *Zemepisné mená Čívu*. Bp. 1987.

Piliscsév

Piliscsév szlovák lakossága az utolsó három népszámlálás adatai alapján a következőképpen alakult:

1980		
Lakosság	Szlovák nemzetiségű	Szlovák anyanyelvű
2452	33	218
1990		
Lakosság	Szlovák nemzetiségű	Szlovák anyanyelvű
2314	379	367
2001		
Lakosság	Szlovák nemzetiségű	Szlovák anyanyelvű
2314	1059	311

Amint látható, a település lakosságának száma nem változott, a szlovák nemzetiségűek száma viszont jelentősen emelkedett, amiben minden bizonnyal a kisebbségi önkormányzatok megalakulásának is jelentős szerepe volt.

Piliscséven a környék iparosodásának tulajdoníthatóan már a két világháború között megkezdődött a helyi szlovákság fogyatkozása, „felhígulása”; sokan költöztek ide Budapest, Dorog, Esztergom közelsége miatt. Ami a gazdasági változásokat illeti, Piliscséven kétirányú a folyamat: az infrastruktúra területén fejlődés figyelhető meg, ugyanakkor a munkalehetőségek megszűnésével sokan munka nélkül maradtak.¹¹ A KSH 2001. évi népszámlálási adatai alapján az összes helyben lakó foglalkoztatott száma 868 fő, ebből 224 fő dolgozik helyben, akiknek kb. harmadát az önkormányzat foglalkoztatja, 644 pedig eljár más településre dolgozni. A foglalkoztatottak többsége az iparban, építőiparban dolgozik, míg a mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban dolgoznak a legkevésbé. A foglalkoztatottak csaknem 10-10 százaléka vezető értelmiségi és egyéb szellemi foglalkozású. A faluban két munkahelyteremtő üzem van: egy fémipari részleg, ahol 20-30 ember dolgozik, valamint egy szeszipari palackozó, ahol 50-60 embert foglalkoztatnak.¹² A cégbejegyzések tanúsága szerint igen sok vállalat

¹¹ A helyi lakosság nagy része Dorogra, az ottani bányákba, Budapestre, a harisnyagyárba vagy pedig a Pemü-höz járt dolgozni.

¹² Demeter-Zayzon: 2002. 44. p.

kozás alakult Cséven, főleg betéti társaságok, melyek elsősorban kereskedelemmel, különböző szolgáltatásokkal foglalkoznak. A regisztrált munkanélküliek száma 2001-ben 62 fő volt.

Nyelvhasználati szokások, kétnyelvűség

Annak érdekében, hogy a katolikus szlovákok vallásgyakorlásuk során is használhassák anyanyelvüket, valamint szlovák nyelven tanulhassanak, a 18. század végétől szlovák nyelvű énekeskönyvekkel, ritkábban bibliával és nyugat-szlovák nyelvjárásban írt szlovák tankönyvekkel látták el.¹³ A népi vallásos életben s egyúttal a szlovák nyelv megőrzésében fontos szerepe volt és van a katolikus társulatoknak, főként a rózsafüzér köröknek, melyeknek köszönhetően a szlovák nyelv valamilyen formában, liturgiában, temetésekben még napjainkban is szerephez jut.¹⁴

A katolikus falvakban az 1930–1940-es évekig volt szokásban a sírjelek szlovák nyelvű feliratozása. Napjainkban kevés szlovák településen használják a liturgiában a szlovák, illetve a cseh nyelvet, kivételt képeznek a Pilis-hegységi katolikus települések.¹⁵

A piliscsévi szlovákok katolikusok, és itt is, ahogy a pilisi szlovák falvakban általában, az egyházi életben kétnyelvűség alakult ki. Ezt bizonyítják a piliscsévi régi temető sírköveinek feliratai is, ahol magyar nyelvű feliratokat nem is találni, egészen az 1930-as évek végéig. Mivel bizonytalanná vált a temető sírköveinek sorsa, a kisebbségi önkormányzat egyik határozata alapján az önkormányzat közhasznú munkásai ezeket a köveket átszállították a templomkertbe.

Piliscséven a 2001. évi népszámlálás adatai szerint a 2314 főből a többség, 1888 fő katolikus.¹⁶ A kisebbségi önkormányzat céljai között szerepel szlovák vallási kultúrájuk, hagyományaik fejlesztése, szlovák litániák, temetési imák, dalok összegyűjtése, éneklése. A korábbi plébános nem szívesen engedte, hogy szlovákuul énekeljenek,¹⁷ sőt azt sem támogatta, hogy a szlovákiai Zatykó atya miséket tarthasson ideiglenes jelleggel.¹⁸ Ennek ellenére, például a temetési szertartásokban még mindig szerepe van a szlovák nyelvnek, hiszen az idősebb korosztály emlékezetében élnek a különböző búcsúztató énekek, és megvannak még a '40-es években, a nagyszombati Szent Adalbert Társaság közvetítésével idekerült szlovák nyelvű énekeskönyvek is.¹⁹

A cséviak is rendszeresen jelen vannak a Józsefvárosi Plébániatemplomban a minden hónap első vasárnapján megrendezett szlovák nyelvű istentiszteleten.

A szlovák közösségek helyi nyelvjárásai azonban körülbelül két-három évtizede a teljes elhalás stádiumába kerültek. A szlovák köznyelv mint kollektív kommunikációs nyelv, a

¹³ A magyarországi szlovákok többsége evangélikus, a szlovák katolikus lakosság zöme a Dunántúlon telepedett le, a Pilisben, a Vértes, Gerecse hegységben, a Bakonyban és Buda környékén.

¹⁴ Gyivicsán, 1997: 32. p.

¹⁵ Gyivicsán, 1997: 34. p.

¹⁶ Ezenkívül reformátusok, evangélikusok és adventisták is élnek a településen.

¹⁷ Ugyanígy történt Pilisszántón is.

¹⁸ Janek István: A piliscsévi szlovák Kisebbségi Önkormányzat működése 1995–1998. In: *300 év a Pilisben. Tanulmányok Piliscsév múltjából és jelenéből.* Piliscsév, 2002. 69. p.

¹⁹ Jurkovic Mária: Rozlúčka s mŕtvym na Číve. In: *300 év a Pilisben. Tanulmányok Piliscsév múltjából és jelenéből.* Piliscsév, 2002. 92. p.

szlovák közösségeknél, elsősorban a fiatalabb generációknál teljesen hiányzik. Jelzi ezt az a jelenség is, hogy a gyerekek éppen az utóbbi negyedszázadban már nem tanulják meg – még passzív befogadóként sem – azt a nyelvjárást, amit még nagyszüleik igen jól ismernek. A nyelvhasználat csak az 50 évesnél idősebb generációk körében figyelhető meg. A családok korosabb tagjai és a szűkebb közösségek nyelvjárásban beszélnek. A nyelvhasználatban az iskolai végzettség is szerepet játszik: a szlovák értelmiség szűkebb köre – főként a szlovákiai főiskolákon és egyetemeken végzettek – a szlovákot a magyar köznyelvvél együtt használja. A szlovák irodalmi nyelv az iskola és a kulturális intézmények közvetítő nyelve; a magyarországi szlovák értelmiség munka- és alkotónyelve.²⁰

Ezek a tények is jelzik, hogy a magyarországi szlovákok kétnyelvűek. Kétnyelvűségük visszanyúlik a letelepedés előtti időkre, mivel a szlovákok jóval azelőtt, a hétköznapi életben is kapcsolatba kerültek a magyar nyelvvel, és azt el is sajátították. A nyelvi kontaktusokat részben a gazdasági kapcsolatok, részben pedig a mindennapi együttélés természetessége tette. Az idők folyamán, de legerőteljesebben 1965–1975 között a magyar nyelvű kommunikáció a hazai szlovák közösségek körében általánossá vált. A nyelvhasználat arányainak eltolódásában jelentős szerepet kapott a munkavállalás.

Bár a szlovák–magyar kétnyelvűség léte 1949 után új forrásbázist kapott, kiépült a szlovák jellegű oktatási hálózat és az iskolán kívüli kulturális intézmények szervezete, amelyek a szlovák irodalmi nyelv közvetítői lettek.²¹ „A magyar nyelv társadalmi szerepe intézményi kereteken kívül is felerősödött.”²²

Mára Piliscséven a szlovák nyelv másodnyelvi pozícióba került, mert az a generáció, amely még minden élethelyzetben szlovák nyelven beszélt, mára kihalóban van, a családon belüli kommunikáció nyelve a természetes asszimiláció, a vegyes házasságok, és a migráció következményeként a fiatalabb generációk számára a magyar lett, annak ellenére, hogy az oktatási intézmények mindent megtesznek a szlovák nyelv revitalizációjáért.

Az Aranykapu – Zlatá brána szlovák nemzetiségi óvodában 1974 óta alapfokú szlovák nemzetiségi nyelvoktatás folyik. A nem szlovák szülők sem tiltakoznak a szlovák nyelv oktatása ellen, az óvoda igen szép eredményeket mutat fel a néphagyományok ápolásával, verseket, meséket tanítanak a gyerekeknek. Az óvoda 4 csoportjába 84 gyerek jár. A Piliscsévi Általános Iskolában több mint ötven éve, 1949 óta heti négy órában oktatják a szlovák nyelvet, mind a nyolc osztályban. Az iskola alsó tagozata az Esztergomi Vitéz János Tanítóképző Főiskola gyakorlóiskolája, itt táncsoport, színjátszó csoport, szlovák szakkör is működik. Idegen nyelvként még angol nyelvet tanítanak. A szülők egy része azonban a környező városokba küldi a gyermekét, ez azzal jár, hogy a helyi iskola elesik a nemzetiségi kvótától. Jelenleg 180 diák tanul az iskolában, 19 elsős van.²³

Az iskolában a gyerekek csak nemzetiségi nyelvű órákon beszélnek szlovákul, de a szünetekben sem tanáraikkal, sem egymás közt nem használják a szlovák nyelvet. A gyerekek otthon szüleikkel sem beszélnek szlovákul, a családi kommunikáció nyelve a magyar lett, sőt már a középkorostályok sem beszélnek otthon a nyelvet, vagy csak ritkán. Talán csak nagyszüleikkel, dédszüleikkel tudnak nemzetiségi nyelvükön beszélni, szüleik kis hányada beszéli a nyelvet. Az iskolában azt szeretnék elérni, hogy a gyerekek az isko-

²⁰ Gyivicsán, 1997: 95. p.

²¹ Gyivicsán, 1997: 95. p.

²² Gyivicsán, 1997: 32. p.

²³ 2003-as adat.

lai szünetekben, egymás között is beszéljenek szlovákul, „cséviiesen”. A tanárok célja, hogy a gyerekek az általános iskola befejezésekor szlovákból alapfokú vizsgát tudjanak tenni. Demeter-Zayzon Mária interjúból kiderül: 1998-ig nem volt rá példa, hogy erre sor került volna.

Minden nemzetiségi településnek fontos támasz identitás-megőrzésében az anyaországi kapcsolat. Szlovákiai kapcsolatteremtésre Cséven is sor került; a legrégebbiek és talán legélénkebbek a hagyományörző, iskolai csoportok vagy sportegyesületek közti rendszertelen cserelátogatások. Ezek a kapcsolatok az egyének szintjén biztosan megmaradnak. Hivatalos partnerkapcsolat azonban nincs, de igyekeznek előre megfontoltan, tudatosan választani: „szeretnénk a gyökereket megkeresni... a nyelvjárás alapján úgy véljük, hogy nyugat-szlovákiai részről vagyunk... itt szeretnénk valamilyen testvérvárosi vagy testvérközségi kapcsolatot is létrehozni.”²⁴

Az anyaországi támogatást illetően régebben a Matica slovenskától lemezeket, könyveket kaptak, az utóbbi időben pedig Szlovákia fedezi a szlovákiai, két évente szervezett kéthetes óvónő- és tanítóképzés költségeit, amelyeken a piliscsévi pedagógusok is részt vettek, s amelyet igen hasznosnak találtak... „Nagyon hasznosak ezek a továbbképzések, mert muszáj a nyelvet beszélni, csak szlovákul, mert vannak ukrainai, szerbiai szlovákok, mert ez egy nemzetközi továbbképzés.”

A cséviiek identitásába a nagypolitika is beleszólt. Azt mondják, hogy ők Szlovákiában magyarok. „Most ott vagyunk a legutóbbi nyilatkozatok hatására, hogy szinte kenyértörésre kényszerítik az embert, a kettős tudattól való elszakadásra: ha így viszonyulnak, én magyar vagyok. Ez kimondottan a nagypolitika bűne. Itt az esztergomi híd építésétől kezdve egészen addig, ahogyan a tőlünk Szlovákiába kirándulókkal viselkednek... ez riasztó, és az emberekben óhatatlanul zavart kelt. Ezt nem tudja egy kis közösség helyreigazítani.”²⁵

Kisebbségi önkormányzat és az identitás megerősödése

„Csév – Csév maradjon!”

Piliscséven a szlovák kisebbségi önkormányzat 1994 óta mindig közvetlen módon jött létre. A kisebbségi önkormányzatban a kisebbségre szavazó választópolgárok aránya igen magas volt 83,56% és ez csak nőtt a két utóbbi választás alkalmával. Ez a magas arány jól mutatja a településen lakók szlovákságuk melletti elkötelezettségét. Az identitás stabilitását jelzi, hogy 1994 óta a képviselők személyében nem történt változás, a polgármester, az öt fős kisebbségi önkormányzat tagjai nem változtak, és a települési önkormányzat kilenc tagú testületében is többen vannak a régiak közül. A kisebbségi önkormányzat négy tagja egyben a települési képviselőtestület tagja is. A tanácskozások nyelve azonban a leggyakrabban még közöttük is a magyar, bár néha a csévi nyelvjárást is használják.²⁶ A kisebbségi önkormányzat – szűkös anyagi lehetőségei ellenére – igen aktívnak mondható; számtalan programot szerveznek, megrendezték és támogatták a Pilisi

²⁴ Demeter-Zayzon Mária, 2002: 46. p.

²⁵ Demeter-Zayzon Mária, 2002: 47. p.

²⁶ Janek István: A piliscsévi szlovák Kisebbségi Önkormányzat működése 1995–1998. In: *300 év a Pilisben. Tanulmányok Piliscsév múltjából és jelenéből*. Piliscsév, 2002. 64. p.

²⁷ „A pilisi szlováklakta települések alulírott polgármesterei, szlovák kisebbségi önkormányzati elnökei és a helyi szlovák civil szervezetek vezetői a mai napon elhatároz-

Szlovákok II. Fesztiválját, nemzetiségi hónapot tartanak, bevonják a hagyományápolásba az iskolát, a táncsoportot, és az Asszonykórust.

1996 májusában piliscsévi szlovák kisebbségi önkormányzat konferenciát rendezett, amelyen létrehozták a Pilisi Szlovákok Egyesületét és Kulturális Központját.²⁷ Ugyanebben az évben ünnepelték meg a piliscséviak őseik 300 évvel ezelőtti letelepedését is. A kisebbségi önkormányzat pénzzel támogatja a színjátszó kört, az iskola gyermektalálkozóját, táboroztatását és az Asszonykórust. 1999-ben újra megünnepelték a 300. évfordulót, emlékkövet állítottak, és tudományos konferenciát rendeztek településük történetéről és kultúrájáról, s a konferencián elhangzott előadásokat meg is jelentették.

A 2003. évi Csévi Napok keretén belül Piliscsév Szlovák Önkormányzata a községi önkormányzat támogatásával életre hívta a Falumúzeum új létesítményét, a Mesterségek szobáját. Két év komoly gyűjtőmunkájának eredményeképpen sikerült kiállítaniuk a lakók által felajánlott tárgyakat. A cséviak törekvése azért is figyelemre méltó, mert a tájházakból rendszerint hiányzik őseik mesterségekre szakosodott életének tudatosítása. Valójában nekik természetes volt, hogy mindenhez értenek, a maguk keze munkájának köszönhetik szerszámaikat, hétköznapi tárgyaikat, de a mai fogyasztói jellegű társadalomban mindez már múzeumi kegytárgy. Piliscsév önkormányzatai mindent elkövettek eddig is, és töretlen elhatározásuk, hogy a jövőben is, hogy falujuk történetének tárgyi, szellemi emlékeit megőrizték az utókor számára.

A kisebbségi önkormányzat tudományos kutatások megszervezése céljából együttműködési megállapodást kötött a Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar és szlovák tanszékével. Mindkét önkormányzat fő célkitűzése, hogy „Csév – Csév maradjon!”, a „cséviség megőrzése”. Ehhez segítséget nyújt a Piliscsévi Szlovák Asszonykórus, amely már 35 éve működik, a Nyugdíjas Baráti Kör, a Csévi Szlovákok Baráti Köre, az iskolai táncsoport. A helyi nyugdíjasklubnak hagyományörző kórusa is van, egyházi kórus is működik, és létrehozták a Pilisi Társulás mellett a Pincefalu Egyesületet is, a művelődési házban pedig működik a szlovák klub. Az 1936 óta működő községi könyvtárban számos szlovák nyelvű könyv található. 2003 novemberében is gyarapodott a könyvtár szlovák nyelvű könyvállománya, a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány támogatásával csaknem száz könyvet vásároltak, melyek között vannak mesék, képeskönyvek, néprajzi és természettudományi könyvek, útikönyvek, térképek, szótárak, nyelvkönyvek. Az új szerzeményeket szavalóversennyel egybekötött könyvbemutatót mutatták be, melyet a könyvtár és az általános iskola rendezett, és amely Piliscsév nemzetiségi életét, kulturális hagyományait volt hivatott reprezentálni.

B. I. a könyvbemutatón a következőket mondta: „*Kulka János, az Erdélyből áttelepült híres színészünk egyszer azt nyilatkozta, hogy szülőföldjét azért nevezik tündérbertnek, mert a többnyelvűség potenciális áldásainak bölcsője. Nekem hasonló gondolataim támadtak szülőfalunkról, Piliscsévéről, hiszen azok a génjeinkben örökölt soknyelvű adottságok, amelyek nálunk évszázadok óta fellelhetők, egy olyan kincsesbánya drágakövei, amelyeket, ha okosan művelünk, felbecsülhetetlen értékek birtokába juttatnak bennünket.*

tuk, hogy létrehozzuk a Pilisi Szlovákok Egyesületét és Kulturális Központját. A regionális jellegű nemzetiségi szervezet és általános művelődési központ létesítését elsősorban a térségünkben élő szlovák lakosság közös múltja, kultúrája és nyelve, valamint együttes boldogulása és szorosabb együttműködése iránti igénye teszi szükségessé.” In: Janek István: A piliscsévi szlovák Kisebbségi Önkormányzat működése 1995–1998. In: *300 év a Pilisben. Tanulmányok Piliscsév múltjából és jelenéből.* Piliscsév, 2002. 66. p.

Hazánk, Magyarország mindenkor az összekötő hid szerepét töltötte be Kelet és Nyugat között. Cséven a szlovák nyelv tudása mindenkor, még a legvadabb magyarítási törekvések idején is, olyan előnyöket jelentett akár a kereskedelem, a honvédség, vagy más munkakörök betöltései, amely mindenkor tiszteletet ébresztett a falunkbeliek iránt. A környező országok olyan nyelvi környezetet jelentenek számunkra, amelyek a szlovák nyelv birtokában tíz-tizenkét szláv nyelven való kommunikációra adnak lehetőséget. Egy nyugati nyelv birtokában és a szláv nyelvek ismeretében egy csévi ember a világ bármely pontján megállja a helyét. Hazánk nemzetiségi politikájának köszönhetően ebben a faluban sohasem szűnt meg a szlovák nyelv művelése, sőt, rövid időszakot leszámítva az oktatása sem. Piliscsév község Önkormányzati Testületei is mindent elkövetnek azért, hogy óvodás kortól az idős korig folyamatosan gyakorolhassa minden helybéli ősei nyelvét. Az oktatási intézmények lehetőséget biztosítanak ahhoz, hogy az irodalmi nyelv elsajátítása révén a legkorszerűbb nyelvi ismereteket birtokolhassa mindenki. A Községi Könyvtár is jócskán kiveti részét ebből a sokrétű feladatrendszerből, hiszen lehetőséget teremt ahhoz, hogy autodidakta módon minden korosztály bővíthesse, elmélyíthesse nyelvi és országismereti tudását. (...) Természetesen nagyon egyoldalú volna a kép, ha nem ismerhetnénk meg kellőképpen sorstársaink, a magyarországi szlovákság életét, kultúráját. Ehhez nem csupán a rendezvények látogatása, de a rendszeresen megjelenő hetilapunk olvasása is hozzásegíthet bennünket. Magunknak magunkról szól a Ludové noviny, de átfogó képet kaphatunk a szlovákságot kutató tudósaink tollából. Versek, regények, ünnepi rendezvényekhez illő műsoros gyűjtemények állnak mindazok rendelkezésére, akik aktívan őrzik őseik nyelvének szépségeit, mert hittel vallják, hogy a többnyelvűség érték, amellyel jól kell sáfázkodnia mindenkinek, aki egy tündérvölgy szülőtte. Nekik és rajtuk keresztül mindenkinek szól egy szerény üzenet: *Cítajte po slovenský!*²⁸

A kisebbségi önkormányzat köré szerveződött lelkes csoport célja tehát a helyi kulturális értékek megőrzése, ápolása, nemzetiségi nap, nemzetiségi bálók rendezése, a búcsúval kapcsolatos szokások felelevenítése, a csévi napok, a csévi búcsú megrendezése, táncsoport, pávakörök, klubok létrehozása. Évente beszámolnak a falunak arról, hogy mit végeztek, a művelődési házban a falukarácsony keretében tartják a közmeghallgatást, „abból, hogy tömve van a Kultúrotthon, látszik, kíváncsiak a munkánkra”.²⁹

A hagyományörzés kiemelkedő szerepet kapott Piliscséven, elmondható hogy a legtöbb korosztálynál átvette a nyelv elsődleges szerepét. Ezt támasztják alá a 2001. évi népszámlálás adatai is, hiszen a cséviiek több mint a fele, 1250 fő kötődik a szlovák kulturális értékekhez, hagyományokhoz, ami négyszerese a szlovák anyanyelvűek számának, és a szlovák nemzetiségű lakosok számánál is több.

Hagyományörzés és asszimiláció

Az egyén elsősorban az akkulturáció során tesz szert arra a társadalmi-kulturális tudásra, amely lehetővé teszi számára, hogy a befogadó ország viszonyai között ne pusztán eliga-

²⁸ Olvassanak szlovák nyelven!

²⁹ Demeter-Zayzon Mária: Nemzetiségsszociológiai kutatások Piliscséven 1989–1998 között. In: *300 év a Pilisben*. 2002. 45. p.

³⁰ Bindorffer, 2002: 141. p.

³¹ Milton Gordon: *Assimilation in American Life The Role of Race, Religion and National Origin*. New York: Oxford University Press. 1964.

zodjon, hanem a többséggel való kommunikációhoz és létezéshez szükséges magától értetődőségre szert tegyen. A csoport akkulturációs szintje abban mutatkozik meg, hogy mennyi maradt meg a csoport tradicionális kultúrájából.³⁰ Gordon³¹ asszimilációs lépcsőit követve elmondható, hogy az első lépcsőfokot megmászta a magyarországi szlovákok, az *akkulturáció*, – melynek során átvételre kerülnek a befogadó társadalom értékei, normái, beállítódásai, attitűdjei, kulturális viselkedésmintái, nyelve és tárgyi világa – megtörtént. Bindorffer Györgyi azt írja, hogy „a svábok tárgyi világukat tekintve teljesen asszimilálódtak, a sváb ház, öltözék, háztartási eszközök, amelyek korábban a másság megjelenítésére szolgáltak, mára elvesztették jelentőségüket, a tradicionális sváb ház mára vagy műemlék lett, vagy átépítették, és nem készítenek már parasztbútorokat sem. Az ősi foglalkozások, speciális ételek merültek feledésbe, a népviselet, a háztartási, lakberendezési és gazdálkodási eszközök, a gyertyaöntés eszközei, a múlt relikviái bevonultak a falu helytörténeti múzeumába”.³² Ez a megállapítás magyarországi szlovákság esetében is igaz, a hagyományos, zsúfedeles házból vagy falumúzeum lett, mint Piliscsév esetében is, vagy átépítették, lebontották őket, népviseletet sem hordanak már, a hagyományos háztartási, gazdálkodási eszközök is kimentek a divatból. A régi fényképek azt tanúsítják, hogy még az 1930–40-es években is sokan hordtak népviseletet, de találhatunk példát 1948-ból is. Ezek a képek többségükben beállított, műtermi fotográfiák, házaspárokat, fiatal anyákat, családokat ábrázolnak.³³ A későbbi képeken, melyek temetési meneteket ábrázolnak az 1950–60-as évekből, keveredik a népviseletbe öltözött asszonyok csoportja a városi ruhát viselőkével. A hatvanas években készült búcsúi körmenetet megőrkítő fotográfiákon azonban már nem látni népviseletet.

A magyarországi szlovákok saját kultúrájuk mellett a magyar kultúra számos elemét is magukévá tették, kultúrájuk részévé vált. A nyelvi asszimilációnak, ahogyan egyetlen hazai kisebbség sem, a piliscsévi szlovákok sem tudnak ellenállni. Ezt mutatják a népszámlálás adatai is, az anyanyelv helyett egyre inkább a hagyományokhoz, kulturális értékekhez tartozás lesz fontos, a zene, tánc, szokások és a lokálpatriotizmus marad identitásmegőrző elemként. Ezt igazolja a különböző tánccsoportok, zenekarok, énekkarok, hagyományőrző csoportok sokasága.

A falu idős lakosai még beszélnek szlovákul, anyanyelvüknek is a szlovákot vallják, szlovákul énekelnek, imádkoznak, tradicionális ételeket is főznek, de a második generáció esetében már két nyelv, két kultúra közül a magyar az erősebb a mindennapok szintjén. Ők vagy magyar iskolába jártak, vagy nemzetiségi iskolába, ahol ugyan tanultak szlovákul, de egy irodalmi szlovák nyelvet, ami eltér a saját szlovákságuktól, ezt a harmadik generációnak már nem adják át. Az biztos, hogy a magyar nyelvet jobban beszél, mint a szlovákot, műveltségük, tudásanyaguk is a magyar kultúra bázisán nyugszik. A legfiatalabb generációnak lehetősége van a helyi iskolában szlovákul tanulni, de általában anyanyelvüknek már a magyart tekintik, otthon már magyarul beszélnek.

A második lépés, a *strukturális asszimiláció*, a mobilitás, belépés a befogadó társadalom intézményeibe, klubjaiba, melynek során az egyén referenciális csoportot vált. Az egyén számára társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális előnyöket kínál.³⁴ A kitelepí-

³² Bindorffer, 2002: 141. p.

³³ Ezekből a beállított képekből nem lehet teljes bizonyossággal arra következtetni, hogy a mindennapi életben is népviseletben jártak volna, a fényképezéshez az emberek ünneplőbe öltöztek, kivételes alkalomról lévén szó.

³⁴ Bindorffer: 2002: 152. p.

tés és a lakosságsere következményeként az összeírások szerint kb. 300 fő került el a faluból, később a továbbtanulás következményei jelentkeztek, jelenleg a település lakóinak többsége más településekre jár el dolgozni, sokan ingáznak, sok az újonnan betelepülő lakos, tehát a település zártsága felbomlott.

A *maritális asszimiláció* a vegyes házasságokat jelzi. Már a 19. században is beszélhünk szlovák–magyar együttéléstről, a falu lakossága később sváb lakosokkal gyarapodott, mára pedig, kimondottan ritka a cséviiek közti házassodás, és az sem biztos, hogy mindketten szlovák szülőktől származnak: „...bizony csodálkozom, hogy vannak olyan családok, ahol... az édesanya szlovákul is tud, az édesapa tud németül – svábul, ahogy mondják itten – és a gyerek egyik nyelvet sem tudja.”³⁵ „Az emberek... igyekeznek egy kicsikét jobban egymáshoz alakulni, egymással meglenni, mert hát ugye házasságok is köttetnek, családok kereszteződnek.”³⁶ „...Letelepedik egy család, néhány év múlva pedig az egész familia jön utána. Ez talán a környéken még mindig viszonylag könnyebb megélhetés miatt van így... Nagy famíliák vannak itt, beilleszkednek... például hatgyerekes család, mindegyiknek csévi a párja, ők már csévinek számítanak...”³⁷

Az akkulturáció fordított irányban is kimutatható, a betelepülő nem szlovák nemzetiségű lakosság nagy része felveszi a csévi szokásokat, elfogadja azt, hogy itt szlovák nemzetiség él, részt vesz a nemzetiségi életben, eljár a szlovákok rendezvényeire, összejöveteleire, klubjaiba, gyermekét, hogy valami pluszt tanuljon, szlovákul taníttatja, ...és bizony szebben mondja a szlovákot, mint a helyi, aki itt született...”³⁸ Az *identifikációs asszimiláció* során a kisebbségi csoportban kifejlődik a többséggel való együtt- és összetartozás érzése. A magyar csoporttudattal való azonosulás érzelmi bázisa a magyarokkal közös élmény, kognitív bázisa a közös érdek. Az attitűd- és viselkedés-elfogadási asszimiláció többség-kisebbség viszonyában meghatározza az interetnikus kapcsolatokat, a befogadó az adott kisebbséghez való érzelmi viszonyulását jelzi. A szlovákok/tótok és magyarok együttélése során nyilván kialakultak előítéletek, etnikai diszkriminációról azonban nem beszélhetünk. Jelenleg sem etnikai előítéletekről, sem diszkriminációról nem beszélhünk a magyarországi szlováksággal kapcsolatban.

A csévi szlovákok esetében elmondható, hogy a falu lakossága asszimilált: szlovákokból áll, de magyar nemzeti identitásuk is van, magyar nemzeti érzéseik vannak, életvitelükben a magyarokhoz asszimilálódottnak vallják magukat. Magyarország a hazájuk, de szlovák hagyományokhoz, kultúrához, nyelvhez is kötődnek, mindent megtesznek etnikai kultúrájuk megőrzése érdekében. Szlovákok is, magyarok is, magyarországi szlovákok – ez attól függ, milyen helyzetben, milyen környezetben tesszük fel a kérdést. A mindennapi élet rutinjai a magyarokhoz kapcsolódnak, a szlovákok a hétköznapi életben semmiben sem különböznek a magyaroktól, ugyanolyan házban laknak, ugyanazt a bűrtort, ruhát veszik, ugyanazokat az ételeket főzik, ugyanazokat az újságokat, könyveket olvassák, ugyanazokat a televíziós csatornákat nézik. Csak van még egy kultúra, még egy nyelv, ami bizonyos alkalmakkor megjelenik, és ez ilyenkor erősebbnek bizonyul, mint a hétköznapi többségi világa. De ehhez kell egy csoport, amely megmozgatja és előhozza ezt a másik világot.

³⁵ Demeter-Zayzon: 2002: 51.p.

³⁶ Uo. 48. p.

³⁷ Uo. 43. p.

³⁸ Uo. 52. p.

Irodalom

1980. évi népszámlálás. A nemzetiségi települések adatai, KSH, Budapest, 1983.
- A Kisebbségi Önkormányzatok Kézikönyve, 1999.
- A magyarországi szlovák kisebbségi oktatás, OSZÖ, 1997.
- A magyarországi szlovák nemzeti kisebbség helyzete, MEH, 1997.
- A magyarországi szlovákokról. In: *J/5219 számú Beszámoló a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről*. Budapest, 2001. október
- Bendur István: Faluházunk tája. *Ludové noviny*, 2004. február
- Bendur István: Mondjatok szép szavakat! *Ludové noviny*, 2003. november
- Bindorffer Györgyi: *Kettős identitás*, Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2001.
- Csombor Erzsébet: Piliscsév története. In: *300 év a Pilisben. Tanulmányok Piliscsév múltjából és jelenéből*. (szerk.: Gyivicsán Anna), Piliscsévi Települési és Szlovák Kisebbségi Önkormányzat Piliscsév, 2002.
- Demeter-Zayzon Mária: Nemzetiségszociológiai kutatások Piliscséven 1989–1998 között. In: *300 év a Pilisben*. 2002.
- Fehér István: *Az utolsó percben. Magyarország nemzetiségei 1945–1990*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1993.
- Fehér László: *Adalékok a pilisi szlovákok identitástudatának kutatásához*. MTA PTI, 1997.
- Fehér László: *A pilisi szlovákok identitásrétegei*, 1996. Szakdolgozat, ELTE Kulturális Antropológia Tanszék
- Gyivicsán Anna: *Jazyk, kultúra, spoločnosť. Etnokultúrne zmeny na slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku*, Magyarországi Szlovákok Szövetsége Kutatóintézete, Békéscsaba–Budapest, 1999.
- Gyivicsán Anna: *Dimenzie národnostného bytia a kultúry*, Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, Békéscsaba, 2002.
- Gyivicsán Anna – Krupa András: *A magyarországi szlovákok*, Útmutató Kiadó, Budapest, 1997.
- Janek István: A piliscsévi szlovák Kisebbségi Önkormányzat működése 1995–1998. In: *300 év a Pilisben. Tanulmányok Piliscsév múltjából és jelenéből*. Piliscsév, 2002.
- Jurkovič Mária: Rozlúčka s mŕtvym na Číve. In: *300 év a Pilisben. Tanulmányok Piliscsév múltjából és jelenéből*. Piliscsév, 2002.
- Ludové noviny: *Aj Čív bude ma □ národopisnú zbierku*. 1998. augusztus 27.
- Mihalovič, Alexander: *Zemepisné mená Čívu*. Tankönyvkiadó, Budapest 1987.
- Népszámlálás 2001. Nemzetiségi kötődés. A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai, KSH, Budapest 2002.